

RICHARD WEINER

6. 11. 1884 – 3. 1. 1937

Spisovatel, básník, novinář a překladatel Richard Weiner se narodil 6. listopadu 1884 v zámožné židovské, česky orientované rodině majitele píseckého obchodu s cukrovím a likéry. Byl nejstarším synem z pěti dětí (mladší byli bratři Gustav a Jiří, sestry Marta a Zdenka), a proto se očekávalo, že převezme otcův závod. Po maturitě na píseckém reálném gymnáziu (1902) vystudoval chemii na pražské technice a jako inženýr doplnil své vzdělání ještě na technických školách v Curychu a v Cáchách (1906-1907). V letech 1907-1908 vykonával vojenskou službu, po ní nastoupil do civilního zaměstnání v pardubickém pivovaru jako inženýr chemie. O rok později přešel do soukromé zkušební laboratoře ve Freisingu v Bavorsku (1909) a v letech 1910-1911 pracoval v továrně na sladové přípravy v Allachu u Mnichova. Práce chemického inženýra ho však příliš neuspokojovala, a protože se již od dětství zajímal o psaní, začal se mu v roce 1912 věnovat naplno jako pařížský dopisovatel *Samostatnosti*. V zimě téhož roku byl povolán k půlroční aktivní vojenské službě na srbských hranicích, z níž se roku 1913 načas vrátil do Paříže.

Na počátku první světové války se Weiner dostal na srbskou frontu, kde se po několika měsících nervově zhroutil a byl propuštěn do civilu. Projevil se u něho syndrom heautoskopie a zřejmě i příznaky schizofrenie, které se promítly i v jeho tvorbě. Po rekonvalescenci se vrátil k novinářině a publicistice. Působil jako redaktor ve *Venkově* a *Národních listech* a od roku 1918 až do své smrti pracoval pro *Lidové noviny*, z toho šestnáct let jako jejich dopisovatel v Paříži (od 1919). Jako pařížský dopisovatel *Lidových novin* a dalších listů psal fejetony a články o kulturním dění, o událostech politických i pařížské každodennosti, přispíval výtvarnými, divadelními i literárními kritikami. Ve druhé polovině 20. let se věnoval překladům J. Natansona, V. Larbauda, L. Lacretella, J. Romainse, M. Pagnola, P. Nivoixe. Spolupodílel se i na Zaorálkově překladu *Célinovy Cesty do hlubin noci* (1933).

V roce 1926 se v Paříži seznámil s mladými francouzskými básníky, pozdějšími členy skupiny *Vysoká Hra* (*Le Grand Jeu*), zejména s R. Vaillandem, R. Gilbertem-Lecomtem a R. Daumalem. Skupina, která vznikla v ateliéru malíře J. Šímy v roce 1927, jej zaujala snahou zachytit dialektiku vědomí. Tvůrčí a osobní přátelství s jejími, o celou generaci mladšími, členy bylo důležitým impulsem pro další etapu Weinerovy básnické tvorby. V letech 1919-1929 totiž knižně nepublikoval (výjimkou byl bibliofilský tisk *Ulice Boulevard* z roku 1925) a toto přátelství jej přivedlo znovu po letech odmlčení k literární práci, přestože jeho kontakty se členy uskupení postupně slábly. Konečný rozchod se skupinou pak zřejmě těžce nesl. Zvláštní vztahy ho poutaly především k Rogeru Vaillandovi, který jako člen *Vysoké Hry* používal jména François – František. Weinerova citová vazba na jednoho

z trojice mladých básníků, mýtického Františka, vyústila v jeden z vrcholů české poezie. „*Můj vztah k Vaillandovi, toť zápas s andělem*,“ svěřil se 18. 9. 1927 v dopise Weiner o svém platonickém vztahu.

Weinerovo dílo vznikalo v kontaktu s moderními stylovými tendencemi a avantgardními literárními proudy (vitalismus, expresionismus, surrealismus aj.). Bývá řazen mezi autory českého expresionismu a nazýván „surrealistou před surrealismem“, avšak jeho tvorba je natolik osobitá, že její zařazení nelze jednoduše určit. Podstatným rysem je zápas o sebe, o vlastní sebeuvědomění, které je mu vždy zároveň zápasem o svět. Zobrazuje lidské osamocení a rozpolcenost, často v kontrastu s využitím iracionálního motivu dvojnicí, kdy se v nitru člověka skrývají vždy dvě osobnosti (a často vítězí ta horší). Hlavním problémem se mu stalo hledání odpovědi na otázku jak žít. Myšlenková složitost díla nalézá svůj odraz v jeho tvárných postupech, v jazyku, výstavbě verše a prózy. Je autorem čtenářsky nepřilísn snadným, ani v povídkách se nepřizpůsobuje běžnému vypravěčství. Vyjadřuje se složitě, temně, lze u něj nalézt nejen archaismy, ale i slova převzatá z jiných jazyků a mnoho novotvarů.

Weiner byl především básníkem, i když napsal mnohem více prací prozaických. Básníkem zůstával i ve své práci žurnalistické. Již za studií na reálném gymnáziu v Písku uveřejňoval verše v literárních přílohách Píseckých listů (do r. 1902) pod zčeštělým jménem Jan Bol. V roce 1904 vydal první tištěné básně v Píseckých listech a v českožidovském týdeníku Rozvoj. V roce 1912 odjel do Paříže, kde připravil k vydání básnickou sbírku *Zmatky*. Publikována nakonec nebyla, ale výběr z ní byl zahrnut v básnické sbírce *Usměvavé odříkání* (1914).

První básnické sbírky související s předválečnou modernou, *Pták* (1913) a *Usměvavé odříkání* (1914), přinášejí jemnou impresionistickou lyriku. Tíhnou k vyjádření okouzlení životem, přírodou a uměním. Přelomovou sbírkou této etapy je *Rozcestí* (1918), v níž je touha po zakotvení konfrontována s prožitky úzkosti a otázkami vlastní viny. Po prvních dvou sbírkách se v jeho verších zřetelně objevuje pocit vyrůstající z válečných zkušeností: silně prožívaná nedůvěra ve schopnosti lidstva, životní skepse, napětí mezi pochybnostmi a nadějemi, životní nejistoty.

Na konci 20. let je Weinerova básnická tvorba protikladem poetismu. Příznačný je pro ni experiment se slovem a prozaickou i básnickou formou. Ve sbírkách *Mnoho nocí* (1928), *Zátíší s kulichem, herbářem a kostkami* (1929) a *Mezopotamie* (1930) se objevují absurdní snové vize, jazykové novotvary i archaismy a nezvyklá slovní spojení. Básník je zaujat vztahy ke kosmu, smrti a snu. Verše sbírky *Mnoho nocí* podávají záznamy duševních stavů, podvědomých pocitů a snových představ s cílem nikoli osvětlit, ale naopak ztemnit a obestřít tajemstvím smysl sdělovaného. V básních a prózách souboru *Zátíší s kulichem, herbářem a kostkami* se projevila větší spontánnost a básnický výraz je méně komplikovaný. Skladba *Mezopotamie*, v níž je důraz kladen na melodickou linii verše, je spjata s biblickým mýtem o původním ráji na zemi.

Rané povídkové prózy *Litice* (1916), *Netečný divák* (1917) a *Škleb* (1919) jsou výrazně poznamenány válkou, stejně jako publicistika té doby shrnutá v knize fejetonů *Třásničky dějinných dnů* (1919). Prózy *Litice*, plně čerpající z válečných zážitků, zachycují postavy v mezních okamžicích mezi životem a smrtí. V příběhu knihy *Netečný divák* proti sobě stojí postavy vnímané zároveň z perspektivního vnitřního prožitku a vnějšího, neúčastněného pozorovatele. Kniha *Škleb* předjímá pozdější prózy: objevuje se motiv rozdvojené osobnosti spolu s problematikou lidské existence, příběh se minimalizuje nebo se vůbec neuskuteční, čas události se zpomaluje do nehybnosti. Fejetony a články psané do Lidových novin vydané pod názvem *Třásničky dějinných dnů* zachycují historické události od pražského 28. října 1918 do pařížského června roku 1919.

Podobně jako poezie z přelomu 20. a 30. let je próza z té doby v povídkové sbírce *Lazebník* (esej a čtyři povídky s podtitulem *Poetika*, původně *Poetika snáře*, 1929) soustředěna k „*průzkumu podvědomí, konkrétně reality snu a evokativní vzpomínky... Autor tu zkoumal, jak experimentálním dílem vytvořit bdělý sen... označení se však může týkat jen jeho objevu snu jakožto mohutného literárního fenoménu a celkové surrealistické atmosféry jeho próz.*“ (J. Opelík). Důležitým prvkem je zde také spisovatelův výklad smyslu vlastní tvorby. Spolu s tím autor uvažuje o obtížích, které vzniknou při čtenářském vnímání textů.

Poslední velké prozaické dílo je novela *Hra doopravdy* (1933), skládající se ze dvou celků – *Hra na čtvrcení* a *Hra na čest za oplátku*. Diptych *Hra doopravdy*, navazující na poetiku *Lazebníka*, zobrazuje složité vnitřní vztahy mezi podobami reality. V obou prázách autor dospěl k závěru, že člověk je za svůj život, včetně utrpení, které je do něho vloženo, sám zodpovědný a zároveň zdůraznil nutnost naprosté izolace od světa. F. X. Šalda tyto prózy označil za cestu do hlubin noci: „*Po přečtení knihy Weinerovy nesvíí ti svět důvěřivými barvami předmětnosti, nýbrž sahá po tobě strašidelnou rukou mrtvými popelavými barvami jako jakási ohromná vyhořelá škvára tajemných zločinů a hrůzných vin nebo propadá se v propastný a beztvary vír mlžného pekelného kotle... Weiner není ani autor snadný, ani autor příjemný.*“ Poté se Weiner beletristicky nadobro odmlčel, důvodem byl patrně pocit, že o jeho výlučné dílo je obecný nezájem.

Ve třicátých letech Weiner těžce onemocněl. Duševně vyčerpán a zklamán odezvou svých knih se roku 1935 natrvalo vrátil do Prahy. Publikoval ještě několik článků, ale rezignoval na styky se společností. Celý svůj život prožil v osamocení, jež bylo jedním ze základních zdrojů jeho básnické inspirace. Nakladateli Štorchu-Marieni do Prahy napsal: „*Jsem člověkem lichým... Postupem času stává se člověk lichý lichým stále více a více, ano, také lichost lze stupňovat – věc to druhdy trapná, zvlášť zde na zemi. Ale jsou kompenzace. Tím, že je vám v lichosti trapno, hledáte, jak byste z trapna unikli, objevíte – jaký to objev Kolumbův -, že příčinou lichosti není nikdo jiný než vy sami.*“ Ke strastem osobního údělu (byl homosexuál) se připojilo fyzické utrpení spojené se zhoubnou chorobou i duševní strádání. Rakovině žaludku podlehl 3. ledna 1937 v sanatoriu v Praze-Podolí. Pochován byl

podle svého přání na židovském hřbitově v Písku. V roce 1973 byl jeho náhrobek přenesen na lesní písecký hřbitov mezi české hroby.

Literární historička Jitka Pelikánová o Richardu Weinerovi napsala: *„Analytik založením, básník povahou, sofista schopností, vypravěč nadáním, senzitiv darem, individuum vůlí, osamělec z nebytí. – Patří ke způsobům této doby označovat; a také přiřazovat ke směrům a pojmům. V případě Richarda Weinera je však s určením potíž: zjevně ho lze jen těžko přiřadit ke kubismu či surrealismu (ačkoliv tyto kořeny a znaky jsou tu jistě nesporné), nedá se vystačit s vymezením existencialismu (jakkoli: co lidského není věcí existence?), jen se značným interpretačním úsilím ho lze mít za mystika (neboť mu nebylo dáno oddat se), nelze ho pokládat za intelektualistického elektika (nezdá se totiž, že přijímá a tvrdí). Tedy? Jeví se mi, že Richard Weiner je realista – ovšem jsme-li s to přijímat realitu jako on, respektive přijmout jeho výměr reality.“*